

УДК 633.1:338.451

Іваненко Т.Я.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління виробництвом та інноваційною діяльністю підприємств
Миколаївського національного аграрного університету***Крилов М.А.***студент
Миколаївського національного аграрного університету*

НАПРЯМИ СИСТЕМНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ РОСЛИННИЦТВА МИКОЛАЇВЩИНИ

DIRECTIONS OF SYSTEM INNOVATIVE MODERNIZATION OF PLANTING IN MYKOLAYIV REGION

АНОТАЦІЯ

Особлива актуальність упровадження новітніх технологій в Україні зумовлена зростанням проблеми екологічно безпечного використання земель сільськогосподарського призначення, яка пов'язана зі зниженням їхньої родючості, поширенням ерозійних процесів, збільшенням площ деградованих і забруднених земель. Забезпечуючи продовольчу безпеку країни, рослинництво належить до стратегічно важливих галузей та є основою розвитку національного агропродовольчого ринку. Виробництво конкурентоспроможної продукції цієї галузі можливо лише за умов упровадження інновацій та сучасних новітніх технологій сільськогосподарськими товаровиробниками.

Ключові слова: інноваційні процеси, рослинництво, органічне землеробство, конкурентоспроможність, обслуговуюча кооперація.

АННОТАЦИЯ

Особая актуальность введения новых технологий в Украине вызвана увеличением проблем экологически безопасного использования земель сельскохозяйственного назначения и связана со снижением их плодородности, распространением процессов эрозии, увеличением площадей деградированных и загрязненных земель. Обеспечивая продовольственную безопасность страны, растениеводство относится к стратегически важным отраслям и является основой развития национального агропродовольственного рынка. Производство конкурентоспособной продукции этой отрасли возможно только при условии внедрения инноваций и современных технологий сельскохозяйственными товаропроизводителями.

Ключевые слова: инновационные процессы, растениеводство, органическое земледелие, конкурентоспособность, обслуживающая кооперация.

ANNOTATION

The special urgency of the introduction of the newest technologies in Ukraine is due to the growing problem of ecologically safe use of agricultural land, which is associated with a decrease in its fertility, the spread of erosion processes, increased areas of degraded and contaminated lands. By providing food security to the country, crop production belongs to strategically important sectors and is the basis for the development of the national agro-food market. The production of competitive products of this industry is possible only with the introduction of innovations and modern technologies by agricultural producers.

Keywords: innovative processes, plant growing, organic farming, competitiveness, service cooperation.

Постановка проблеми. Забезпечуючи продовольчу безпеку країни, рослинництво належить до стратегічно важливих галузей та є основою розвитку національного агропродовольчого ринку. Виробництво конкурентоспроможної продукції цієї галузі можливо лише за умов

упровадження інновацій та сучасних новітніх технологій сільськогосподарськими товаровиробниками.

Сучасному стану інноваційного розвитку галузі притаманна невирішеність цілого комплексу проблем, які перешкоджають довгостроковому збалансованому її розвитку. Інноваційна ситуація сьогодні характеризується появою нових відкриттів і науково-технічних розробок, але через незадовільний фінансовий стан переважної більшості сільськогосподарських підприємств рівень упровадження нововведень у реальну практику виробництва є недостатнім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям у дослідженні проблеми інноваційного розвитку є праці зарубіжних та українських учених-економістів О.М. Алімова, В.Ф. Беседіна, А.С. Гальчинського, О.Д. Гудзинського, П. Друкера, Й. Шумпетера.

Формування механізму прибуткового господарювання в агропромисловому комплексі повинно ґрунтуватися на єдиних принципах та орієнтуванні всіх його сфер на досягнення високоєфективних результатів виробництва. Він має забезпечувати своєчасне та гнучке реагування на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища, а також максимальну заінтересованість усіх працівників найповніше використовувати наявні виробничі ресурси, об'єднання зусиль розрізаних, самостійних підприємств аграрного і промислового переробного секторів економіки, які спрямовані на створення цілісної управлінської системи, що забезпечує раціональне використання природного, трудового, матеріального та інвестиційного потенціалу економічних суб'єктів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Передумовою розроблення планів соціально-економічного розвитку АПК України на найближчу перспективу є дослідження проблем стану та функціонування його галузей, у тому числі важливої галузі рослинництва, за їхнім виробничим та економічним складом витрат і забезпеченістю технічними засобами. Запровадження нових підходів, засно-

ваних на необхідності здійснення розрахунків собівартості виробничих процесів за окремими галузями, дасть можливість визначити обсяги фінансування, які необхідні для забезпечення інноваційних технологічних процесів у рослинництві.

Мета статті полягає в аналізі результативної організації виробництва продукції рослинництва в Миколаївській області та формулюванні напрямів системної модернізації цієї галузі на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для організації інноваційних процесів результати наукових досліджень, розробки, проекти повинні перетворюватися у фактори економічного розвитку господарських систем, тобто стати інноваціями і використовуватися у виробництві. У результаті здійснення цих процесів нові знання трансформуються у прогресивні техніку, технології, нові товари та послуги, більш високі кваліфікацію й навички працівників, нові організаційно-управлінські прийоми і методи.

Існує необхідність у пошуках стратегічного напрямку розвитку землеробства та знаходження альтернативних шляхів підтримки його продуктивності. Світовий досвід свідчить про можливість призупинення й подолання руйнівних процесів сільськогосподарських угідь шляхом упровадження інноваційних технологій.

Землекористування в Україні зорієнтовано на досягнення максимальних вигод без відповідних заходів щодо підвищення родючості ґрунтів та землеохоронних витрат, здійснюється із суттєвими порушеннями науково обґрунтованої структури посівів і спричиняє виснаження ґрунтів. Зниження загальної культури землеробства, що зумовлене нехтуванням сівозмін та відсутністю матеріально-технічних засобів останніми роками, призвело до виснажливого характеру використання землі, розвитку небувалих ерозійних процесів, погіршення якісного стану сільськогосподарських угідь, негативних наслідків розвитку агропродовольчої сфери. Площа деградованих ґрунтів щорічно зростає на 80 тис. га; 32,8% орних земель зазнали вод-

ної, а 54,2% – вітрової ерозії. Особливо страждають від ерозії схилі ділянки, на яких нині розташовано більше 1/3 ріллі. Щорічні втрати ґрунту в Україні становлять приблизно 600 млн. т, зокрема понад 20 млн. т гумусу.

Головною метою галузі рослинництва є створення оптимальних технологічних (агроекологічних) передумов виробництва необхідної кількості високоякісної рослинницької продукції на базі інтенсивного фотосинтезу в посівах культур за одночасного збереження або підвищення родючості ґрунту.

Виробництво продукції рослинництва у Миколаївській області сконцентровано переважно в сільськогосподарських підприємствах (табл. 1).

За даними статистичної звітності Державної служби статистики, наведеними в табл. 1, можна зробити висновок, що валові збори основних сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств у 2016 р. порівняно з 2010 р. збільшуються.

Так, обсяги зернових та зернобобових культур збільшилися на 26 817 тис. т, або в 1,7 рази. По всіх категоріях господарств Миколаївської області цей показник зріс на 23,8%.

Обсяги виробництва соняшнику в 2016 р. порівняно з 2010 р. зросли як у цілому по всіх категоріях господарств України, так по Миколаївській області в два рази. Також простежується тенденція до збільшення обсягів виробництва цукрового буряку, картоплі та овочів. Слід відзначити значне збільшення обсягів виробництва цукрового буряку в господарствах усіх категорій Миколаївської області в 2016 р. порівняно з 2010 р. За аналізований період цей показник зріс із 18,5 ц з 1 га до 210,4 ц з 1 га.

Динаміка посівних площ у 2016 р. порівняно з 2010 р. по соняшнику збільшилася на 1 501 тис. га у цілому по Україні та в 1,4 рази – по господарствах Миколаївської області.

Слід відзначити збільшення у 2016 р. порівняно з 2010 р. площ, відведених під цукровими буряками по господарствах Миколаїв-

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур в Україні в усіх категоріях господарств у 2010–2016 рр., тис. т

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Зернові та зернобобові, всього	39271	56747	46216	63051	63859	60126	66088
у т. ч. Миколаївська область	2200,7	2628,2	1278,3	2803,8	2864,0	2896,4	2725,5
Соняшник всього	6771,5	18740	18439	11050	10133	11181	13627
у т. ч. Миколаївська область	586,1	632,3	692,6	939,9	727,8	938,7	1162,3
Буряк цукровий фабричний, всього	13749	18740	18439	10789	15734	10331	14011
у т. ч. Миколаївська область	18,5	22,7	59,0	146,3	65,6	85,4	210,4
Картопля, всього	18705	24248	23250	22259	23693	20839	21750
у т. ч. Миколаївська область	171,0	214,4	173,9	211,6	211,8	196,1	268,4
Культури овочеві, всього	8122	9833	10017	9873	9638	9214	9415
у т. ч. Миколаївська область	354,1	481,0	521,3	463,2	492,2	483,0	500,9

Джерело: за даними Державної служби статистики України

ської області, у сім разів, але в господарствах по Україні вони скоротилися на 209 га, або в 1,7 рази (табл. 2).

Розглядаючи виробництво основних сільськогосподарських культур, доцільно проаналізувати їх урожайність (рис. 1, табл. 3)

Інформація, наведена на рис. 1 та в табл. 3, свідчить про те, що врожайність основних сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств в Україні в 2016 р. порівняно з 2010 р. має тенденцію до збільшення.

Аналогічна ситуація з підвищенням урожайності основних сільськогосподарських культур спостерігається в господарствах усіх категорій Миколаївської області (рис. 2).

Обсяги виробництва конкурентоспроможної продукції залежать від багатьох факторів, серед яких – упровадження перспективних сортів, рекомендованих для відповідного регіону, дотримання строків виконання виробничих процесів у рослинництві, дотримання чергування

культур у сівозмінах, забезпечення сучасною технікою, внесення добрив та ін.

Розглянемо внесення добрив під основні сільськогосподарські культур у 2016 р. (табл. 4).

За даними статистичної звітності, наведеними в табл. 4, можна зробити висновок, що в 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшуються обсяги внесення мінеральних добрив усього, у тому числі на 1 га посівної площі. Кількість органічних добрив по господарствах усіх категорій України в 2016 р. порівняно з 2015 р., внесених на 1 га посівів, не змінилася, але по господарствах Миколаївської області збільшилася в два рази.

Одним із завдань управління розвитком сільськогосподарства має стати створення умов для збільшення конкурентних можливостей первинних виробників сільськогосподарської продукції – різних за розмірами й організаційно-правовими формами суб'єктів господарювання з виробництва органічної продукції. За своєю суттю характеристики, що формують

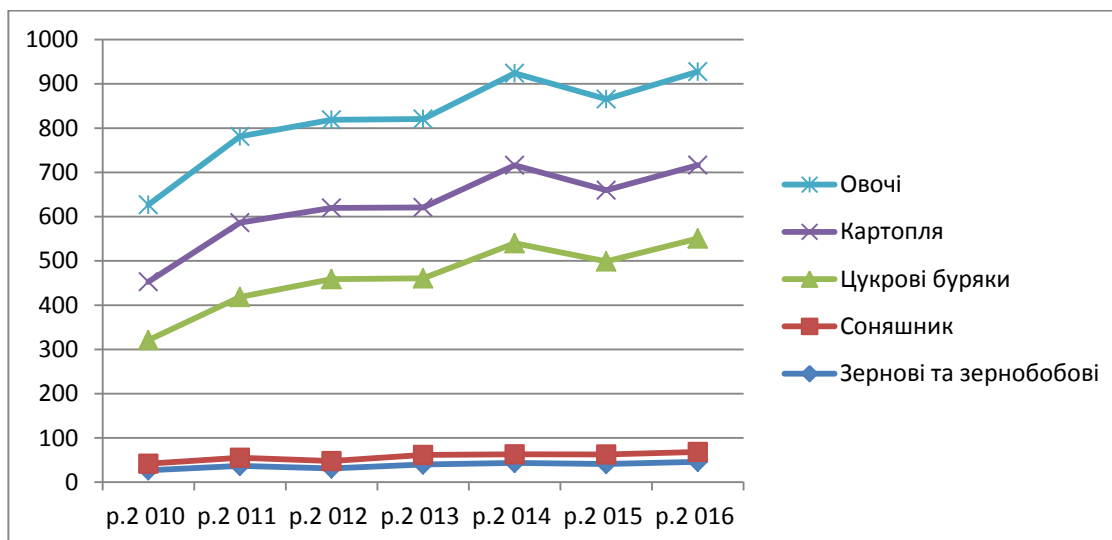

Рис. 1. Динаміка врожайності основних сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств України

Джерело: за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств у 2010–2016 рр., тис. га

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Зернові та зернобобові, всього	15090	15724	15449	16210	14801	14739	14401
у т. ч. Миколаївська область	876,3	958,1	836,4	952,3	940,7	948,2	834,2
Соняшник, всього	4572	4739	5194	5051	5257	5105	6073
у т. ч. Миколаївська область	396,6	385,1	477,0	437,5	459,1	475,6	558,5
Буряк цукровий фабричний, всього	501	532	458	280	331	237	292
у т. ч. Миколаївська область	0,5	0,4	1,4	2,8	1,3	1,5	3,6
Картопля, всього	1408	1439	1440	1388	1348	1291	1312
у т. ч. Миколаївська область	19,6	19,2	19,4	19,3	18,4	18,9	19,0
Культури овочеві, всього	462	498	494	483	463	440	442
у т. ч. Миколаївська область	18,5	19,6	20,6	19,3	19,4	19,4	19,1

Джерело: за даними Державної служби статистики України

вартісні і якісні показники, забезпечуються сукупністю економічних, технічних, технологічних, організаційних, нормативно-правових та екологічних параметрів продукції, які визначають її відповідність нормативним, ринковим та споживчим вимогам.

Важливою передумовою конкурентоспроможності продукції аграрного сектора, зокрема продукції рослинництва, є її безпека. Без сильної підтримки аграрному виробникові, особливо малим організаційним формуванням, майже неможливо вистояти у конкурентній боротьбі.

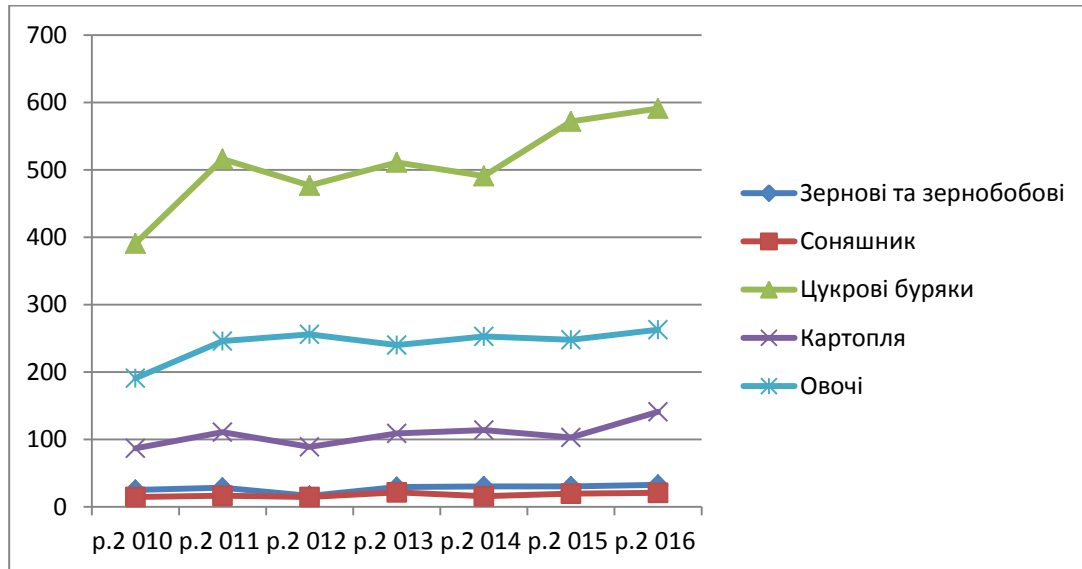

Рис. 2. Динаміка врожайності основних сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств Миколаївської області

Джерело: за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3

Динаміка врожайності основних сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств України в 2010–2016 рр., ц з 1 га

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Зернові та зернобобові, всього	26,9	37,0	31,2	39,9	43,7	41,1	46,1
у т. ч. Миколаївська область	25,1	28,4	16,3	29,4	30,4	30,5	32,7
Соняшник, всього,	15,0	18,4	16,5	21,7	19,4	21,6	22,4
у т. ч. Миколаївська область	14,8	16,6	14,8	21,5	15,9	19,7	20,8
Буряк цукровий фабричний	279	363	411	399	477	436	482
у т. ч. Миколаївська область	391,2	516,1	477,1	511,7	491,1	572,4	591,2
Картопля	132	168	161	160	176	161	166
у т. ч. Миколаївська область	87,1	111,6	89,5	109,9	114,9	103,8	141,5
Культури овочеві	174,0	195,0	199,0	200,0	208,0	206,0	211,0
у т. ч. Миколаївська область	191,1	246,7	256,4	240,7	253,7	248,6	263,1

Джерело: за даними Державної служби статистики України

Таблиця 4

Внесення мінеральних та органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств у 2016 р.

Показники	Усього, тис. ц			На 1 га посівної площі, кг		
	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2015 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2015 р.
Мінеральні добрива						
По господарствах по Україні в цілому	14119,9	17244,0	122,1	79	96	121,5
По господарствах Миколаївської області	496,7	647,6	130,4	55	72	130,9
Органічні добрива						
По господарствах по Україні в цілому	9636,3	9132,5	94,8	0,5	0,5	100,0
По господарствах Миколаївської області	111,3	143,0	128,5	0,1	0,2	200,0

Джерело: за даними Державної служби статистики України

Агропродовольча продукція, вироблена з дотриманням екологічних нормативів, є конкурентоспроможною через свою безпечність і користь для людського організму.

Проте вивчення сучасної ситуації щодо можливостей розвитку екологічного землеробства в Україні дало можливість на основі SWOT-аналізу визначити сильні й слабкі сторони, а також можливості та загрози (рис. 3). Аналізуючи сильні й слабкі сторони у процесі становлення органічного землеробства в Україні, важливо зазначити наявність основного фактора – забезпеченість екологічно придатними землями.

Проведення SWOT-аналізу має велике не лише аналітичне значення, а й превентивне, оскільки виявлення можливостей і загроз щодо розвитку органічного землеробства повинне забезпечити подальше перетворення можливостей на сильні сторони й не допустити реалізації загроз шляхом ужиття відповідних заходів щодо їх попередження.

У матриці SWOT наведено окремі сильні та слабкі сторони, можливості й загрози, які пов'язані не лише з екологічними аспектами, а й з важливими для сучасного села – економічними та соціальними.

Органічне виробництво та вирощена органічна продукція вважаються такими лише після

одержання відповідного сертифіката якості продукції, за умови дотримання усіх вимог і норм органічного землекористування.

Для результативної організації виробництва продукції рослинництва в Миколаївській області необхідно створити дієвий механізм регулювання цього ринку. Виробництво необхідних обсягів продукції, досягнення відповідної якості продукції, забезпечення її конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках зумовлюють необхідність упровадження відповідних технологій, наукових напрацювань і дотримання загальновідомих правил агротехніки. Галузь рослинництва як пріоритетна галузь агропромислового комплексу має велике стратегічне значення, адже від рівня виробництва її продукції залежать продовольча безпека держави, її економіка і добробут населення.

За даними Головного управління статистики у Миколаївській області, посівні площі основних сільськогосподарських культур збільшуються в 2016 р. порівняно з 2010 р. на 2,2%, а порівняно з 2015 р. – на 11 050 га, або на 1,2%. У 2016 р. в господарствах Миколаївської області 58,2% зайнятих посівами площ було відведено під зернові культури – 547,0 тис. га, що менше порівняно з 2015 р. на 47,3 тис. га. Слід відзначити збільшення площ, зайнятих під соняшником, у 2016 р. порівняно з 2015 р.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>значна площа необроблюваних сільськогосподарських угідь; низький рівень орендної плати; сприятливі природно-кліматичні умови для ведення органічного землеробства; задовільний стан екології навколишнього середовища для ведення органічного землеробства; наявність значної кількості незайнятих сільських жителів, що є передумовою формування дешевої робочої сили; обізнаність сільських жителів у питаннях ведення землеробства, що є передумовою забезпечення якості робочої сили; наявний досвід ведення органічного землеробства (вітчизняний і зарубіжний); наявний попит на екологічну продукцію; незадовільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств як потенційних суб'єктів розвитку органічного землеробства</p>	<p>слабкий розвиток кооперації на селі як потенційного осередку розвитку органічного землеробства; низький рівень працевіддачі сільських жителів; низький рівень розвитку мотиваційних чинників; низька інвестиційна привабливість сільських регіонів і галузі; низький рівень кредитного рейтингу сільськогосподарського сектора; нерозвиненість системи бізнес-планування у сільському господарстві; наявність фінансово сильних близьких зарубіжних суб'єктів господарювання, що знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції; нерозвиненість систем менеджменту і маркетингу в аграрних формуваннях; низький рівень державної підтримки розвитку сільського господарства; слабка розвиненість виробничої та соціальної інфраструктури сіл</p>
Можливості	Загрози
<p>диверсифікація виробництва у сільському господарстві; державна підтримка розвитку органічного землеробства (дотації); зниження податкового тиску на виробників екологічно чистої продукції; зміна в споживчих очікуваннях шляхом надання переваги українських споживачів вітчизняним продуктам харчування; зростання інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки; вихід на нові закордонні аграрні ринки; впровадження нових виробничих технологій та методів управління; розвиток туризму в регіоні, що збільшить попит на продукцію; розвиток кооперації господарств населення на селі</p>	<p>Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, швидке зростання виробництв із низькими витратами (неорганічне землеробство); недостатня поінформованість населення щодо екологічної продукції, що загрожує її недооцінкою та низьким попитом на таку продукцію; розбіжність пріоритетів розвитку органічного землеробства в органах державної влади, підприємств і населення, що не може забезпечити досягнення спільної кінцевої мети; наявність сильної конкуренції з боку західних країн-сусідів; неспроможність сільськогосподарських підприємств здійснити капіталовкладення для ведення органічного землеробства</p>

Рис. 3. Матриця SWOT-аналізу процесу розвитку органічного землеробства в Україні

(за цей період вони зросли на 56 432 га). Якщо в 2015 р. питома вага посівних площ, зайнятих під соняшником, становила 35,3% загальної площі посівів основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах, то в 2016 р. їх питома вага зросла до 40,9%, або на 5,6 в. п.

Аналіз розмірів та структури посівів зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області свідчить, що найбільша питома вага припадає на посіви пшениці та ячменю. Так, у 2016 р. під посіви цих культур відведено 41,0% та 40% відповідно. Слід відзначити, що в 2010 р. під посівами ячменю було відведено більше площі порівняно з посівами пшениці на 68,9 га. Незначна частка посівних площ усіх посівів зернових припадає на овес, гречку та жито. За аналізований період майже кожен сьомий гектар відводиться під кукурудзу на зерно.

Нині процеси, які відбуваються на аграрному ринку України, мають ознаки системної кризи, що зумовлено тривалим періодом адаптації економіки до ринкових умов, диспаритетом цін на продукцію сільського господарства та промисловості, недостатністю продовольчого забезпечення і низьким рівнем доходів населення; тривалою дією мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, інформаційною та інноваційною відсталістю, незабезпеченістю повною мірою технічним обладнанням, що зумовлює низьку ефективність аграрного виробництва. На нашу думку, одна з проблем низьких доходів сільськогосподарських товаровиробників полягає у тому, що вони займаються переважно не заготівлею і переробкою своєї продукції, поліпшуючи якість, а потім її реалізацією споживачам, а відразу збутом продукції суб'єктам господарювання переробної сфери АПК або ж посередникам.

Посередники чи переробники диктують сільськогосподарським виробникам умови закупівлі агропродукції і часто занижують закупівельні ціни на тлі загального суттєвого зростання цін на більшість продовольчих товарів. Виходом із цієї ситуації задля забезпечення формування та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є об'єднання аграрних товаровиробників у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Значення кооперації для сільськогосподарських товаровиробників і споживачів полягає у реалізації зовнішнього і внутрішнього конкурентних ефектів. Внутрішній конкурентний ефект кооперації передбачає реалізацію членам кооперативу економічних переваг від членства в ньому, даючи їм змогу уникати посередників, спільно використовувати об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури і за рахунок цього знижувати собівартість продукції. Зовнішній конкурентний ефект передбачає, що споживачі також отримують економічні переваги від функціонування кооперативу, купуючи продукцію за нижчими цінами.

За дослідженнями Т.О. Бабан, під час реалізації в рамках кооперативу зерна на експорт були порівняні дві умови поставки – ЕХW «Франко завод» та FOB «Вільно на борту» [1]. Результати проведеного аналізу засвідчили зростання рівня рентабельності реалізації зерна ячменю через кооператив на умові ЕХW порівняно з реалізацією підприємствами самостійно на 31,2 в. п., а за умови FOB – на 16,3 в. п. Розмір прибутку, отриманого на 1 т продукції, найбільший отримано під час експорту зерна на умовах FOB. Прибуток під час реалізації за умовою ЕХW порівняно з традиційною системою зростає на 76,7%, за умови FOB – на 103,4%.

Однією з причин низького рівня конкурентоспроможності українського зерна ячменю на світовому ринку є його невисока якість. Експортується переважно фуражний ячмінь третього класу – 98,9% сукупного експорту. На нашу думку, саме кооперування сільськогосподарських товаровиробників може стати одним зі шляхів вирішення питання стосовно поліпшення якості зерна, адже ще на етапі підготовки до виробництва кооператив може закупувати насіння ідентичної якості та сорту, однакові види добрив та засоби захисту рослин.

Важливим питанням, що стоїть перед сільськогосподарськими товаровиробниками, яке можна вирішити за допомогою організації заготівельно-збутового кооперативу, є організація збутової логістики. Спільне будівництво елеваторів дасть можливість зекономити кошти на зберіганні виготовленого зерна, сформувати якісну партію зерна, реалізувати зерно в більш сприятливий із цінового погляду час.

Висновки. Пошуки нових шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва на інноваційній основі зумовлюються тенденціями часу. Підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва повинно відбуватися з урахуванням цих проблем, зокрема особливу увагу слід звертати на екологічні фактори її забезпечення.

Об'єднання сільськогосподарських підприємств дасть змогу мінімізувати витрати, пов'язані з придбанням основних виробничих ресурсів, таких як паливо-мастильні матеріали, засоби захисту рослин, добрива та ін.

Створення обслуговуючих кооперативів надасть можливість сільськогосподарським виробникам максимально ефективно зберігати, переробляти, самостійно просувати продукцію на ринки збуту, що дасть змогу створити потужні агропромислово-торговельні структури, які забезпечать повний цикл руху сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабан Т.О. Обґрунтування ефективності кооперації сільськогосподарських підприємств для експорту зерна ячменю / Т.О. Бабан // Економічні науки. – 2017. – № 7(36).

2. Zinovchuk V.V. (1999) Orhanizatsiini osnovy silskohospodarskoho kooperatyvu [Organizational bases of agricultural cooperative], Logos, Kyiv, 256 p.
3. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu : Zakon Ukrainy vid 17.07.1997 № 469/97, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр> (access date April 21, 2014).
4. Blok, R., Honcharenko, V.V., Ivanova, N.A. et al (2001), Silskohospodarski obsluhovuiuchi kooperatyvy [Agricultural operating cooperatives], Urozhai, Kyiv, 288 p.
5. Malik, M.I. (2011), "The development of cooperative idea in the context of scientific achievements I. I. Lukinova", *Ekonomika APK.* – № 2. – P. 167–169.